

ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄПISY ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ

Резюме

У статті йдеться про особливості вивчення біографії Олександра Довженка у школі за допомогою авторської таблиці «Естетичні уподобання українських письменників». Автор пропонує різні форми, методи, прийоми роботи на уроці. Таблиця використовується як навчальний інформаційний матеріал, як наочність, а також як допоміжний засіб для виконання дослідницьких та проблемно-пошукових завдань.

Ключові слова. Вивчення особистості письменника, характер, уподобання, кредо, сфера діяльності.

Вивчення біографії письменника сучасна методика викладання літератури розглядає як важливий етап у процесі осягнення творчості митця.

Це перша сходинка до розуміння письменника, його творів, ролі і значення в історії розвитку літературного процесу, культури, цивілізації. Окрім того, митець має постати перед учнями як неповторна індивідуальність, викликати інтерес, захоплення і в жодному разі не залишити байдужим. „Основна функція біографії – максимально наблизити учнів до розуміння особистості письменника [5,110]”. Тому форми вивчення життєпису на уроках літератури повинні бути різноманітні, забезпечувати зацікавленість та викликати бажання вивчати життя і творчість письменника. Основними методами, прийомами та формами роботи на уроках є цікава розповідь з емоційним початком, що відтворює яскравий епізод із життя письменника, повідомлення учнів із читанням спогадів, уривків з листів, щоденників, автобіографічних творів, використання зорової, слухової, синтетичної наочності, яка відтворює певні епізоди життя, духовний світ митців слова. Про це йдеться у працях Н. Волошиної, С. Жили, І. Каплан, Ю. Ковбасенка, Л. Мірошниченко, А. Лісовського, Є. Пасічника, Б. Степанишина.

Біографія великої людини — незвичайне явище. Справді, скільки повчальних фактів, гідних наслідування, можна почерпнути з життя видатних митців на уроках літератури Пасічник [6, 186].

До таких людей належить, письменник, який став гордістю української літератури та явищем у світовому кінематографі. Самобутній талант, масштабність художнього мислення і поетичне сприйняття світу – основа його творчості. Життя і творчість О. Довженка є предметом вивчення на уроках української літератури у середніх та старших класах ЗОШ.

Мета нашої статті: презентувати вивчення життєпису О. Довженка у школі на уроках української літератури за авторською таблицею «Естетичні уподобання українських письменників. О. Довженко» із застосуванням нових підходів до вивчення біографічного матеріалу.

Завдання, які ставимо перед собою: 1) опрацювати літературу з означеної проблеми вивчення біографії письменника у школі; 2) з'ясувати основні методи і прийоми вивчення життєпису письменника на уроках літератури; 3) представити авторську таблицю «Естетичні уподобання українських письменників. О. Довженко» та методику роботи за її матеріалами.

Життя і творчість О. Довженка досліджували літературознавці О. Бабишкін, Ю. Барабаш, Г. Дончик, М.Рильський, О.Килимник, С. Коба, О.Поляруш, О. Плачинда та інші. На сучасному етапі особа митця у колі зацікавлень Л. Пригоровської, Р. Корогодського, І. Кошелівця, М. Куценка та інших. Методичні аспекти вивчення життєвого та творчого

шляху Олександра Довженка розкривалися у працях С Пультера, О Гальонки, О Ковальчук, О Поляруш, С Привалової, О. Слоньовської, Б. Степанишина та ін. Проте більшість цих публікацій присвячені текстуальному аналізу творів, які вивчаються на уроках. В окремих статтях (О Ковальчук, О. Лісова, О. Слоньовська) та методичних посібниках С. Пультера, Б. Степанишина подається методика вивчення біографічних даних, щоденника письменника.

Спроба представити особистість видатного кінорежисера, майстра пера і пензля зроблена у авторській таблиці „Естетичні уподобання українських письменників. О. Довженко”.

Вона є допоміжним матеріалом на уроках вивчення біографії письменника. Укладена на основі першоджерел: щоденникових записів, листів, автобіографічних творів митця, спогадів про нього [1,2,3,4].

Таблиця на уроці – це не тільки інформаційний матеріал, а й можливість вирішення проблемних питань, які викликають особистісну зацікавленість учнів. Методика використання таблиці на уроках досить різноманітна. Ознайомлення з її матеріалами можливі як на етапі підготовки до сприймання літературного твору, так і на етапі узагальнення та систематизації вивченого твору чи творчості письменника загалом. Тобто в одному випадку таблиця буде наочним, в іншому - інформаційним матеріалом або ж орієнтиром учителеві у підборі мистецьких творів як емоційно-змістового доповнення уроку для відтворення естетичного світу (смаків, уподобань, обдарувань) письменника. Таблиця передбачає створення естетичного середовища уроку за допомогою портретів, фотопортретів письменника, його батьків, друзів, фотокадри з фільмів Довженка-режисера, репродукцій картин А. Петрицького, записів пісень, які любив митець.

Оскільки методична таблиця має такі розділи: «Риси характеру», «Сфера діяльності» «Кредо», «Світ захоплень» письменника, то цілком доречною є система запитань, які спонукатимуть учнів не до репродукції, а до аналізу, порівняння, виявлення особистісного ставлення. Представимо окремі матеріали розділів.

Сфера діяльності. Учитель фізики, історії, природознавства, географії, гімнастики, малювання. Геніальний режисер-новатор, самобутній прозаїк, драматург, сценарист, живописець, графік, художник-карикурист, портретист, плакатист і книжково-журнальний ілюстратор, майстер монтажу, етнограф, оратор, філософ, теоретик мистецтва, публіцист, громадський діяч, трибун, військовий кореспондент.

Організатор і керівник своєрідного сільського етнографічного хору. Комісар першого театру УРР імені Т. Шевченка. Завідувач відділу при українському посольстві у Варшаві, секретар консульського відділу торговельного представництва у Берліні.

Народний артист РРФСР, заслужений діяч мистецтв УРСР, двічі Лауреат Державної премії СРСР.

Запитання до бесіди

1. Про що свідчить сфера діяльності О. Довженка?
2. У якій галузі митець реалізувався найбільше, на вашу думку?
3. Прокоментуйте слова письменника «Мені здавалось, що я все можу, що все легко, і мені хотілося бути різним, хотілося начебто розділитися на кілька частин і жити в багатьох життях, професіях, країнах і навіть видах». Як все це виявилось в житті?

Риси характеру. Рішучий, був здатний на кардинальні кроки в житті, наприклад, на «стрибок тигриний» в зовсім іншу мистецьку сферу, у світове кіно. «Впередзорець», мав відвагу першовідкривача у багатьох сферах суспільного життя. Були притаманні спостережливість, кмітливість, допитливість, мрійливість, вдумливість, сильно розвинута уява. Був життєрадісний, жвавий, дотепний, мав тонке почуття гумору. Чуйний товариш. Мав тонку психічну організацію, був надзвичайно вразливий. Відчував постійну потребу творити, був спраглий творчості. Був непосидючим. «Людина

неусипної енергії, з бажанням усюди встигнути й охопити неможливе». «...завжди переповнений ідеями». Був естетом. Мав надзвичайне самовладання і силу волі. Коли чимось захоплювався, то беззастережно.

Запитання до бесіди:

1. Які риси характеру Олександра Довженка вам імпонують?
2. Які з рис характеру сприяли Довженку у виборі життєвої дороги?
3. Що в характері письменника визначає його як непересічну особистість?
4. Які з рис характеру визначили його драму як митця?

Кредо

- «Я завжди думав і думаю, що без гарячої любові до природи людина не може бути митцем».
- «Я був багато хвалений і не раз осуджений за свої роботи і прийшов до висновку, що мірою поступу творчого життя повинно бути добро, а не зло».
- «Я належу людству як художник, і йому я служу. Мистецтво, моє мистецтво – всевітнє. Буду творити в ньому, скільки вистачить сил і таланту. Буду, хочу жити добром і любов'ю до людства, до найдорожчого й великого, що створило життя, - до людини».
- «Я хочу працювати десь якщо не на фронті, то біля фронту, і жалюгідні крихти нашої плівки тратити не на вигадані ілюзії страшних подій, а на саму війну, на воєнну кінохроніку»
- «Життя таке коротке. Поспішайте творити добро».
- «Прекрасна людина в бою за Батьківщину. Прекрасна вона і в стражданнях і смерті за неї. Але найсвітліша краса її в труді».
- «Бог в людині. Він є або немає. Але повна його відсутність – се великий крок назад і вниз... У майбутньому люди прийдуть до нього... До божественного в собі. До прекрасного. До безсмертного. І тоді не буде гнітючої сірої нудьги, звірожорстокого, тупого і скучного, безрадісного будня».
- «Як я ненавиджу мізерність і розумову бідність».
- «Тільки велика мета породжує великі характери».
- «Я щасливий, що не став злим, що житиму без ненависті і страху, що збагнув своє місце на землі».
- «Щоб бути художником, треба мати залізну мужність».
- «Є якась міра речей в мистецтві, нижче якої творець не повинен опускатися, тому що втрата міри обернеться проти нього».
- «Мистецтво не може розвиватися за наперед визначеними еталонами. В його творчій природі – і шукання, і експеримент, і навіть іноді сміливі крайності в шуканнях, спрямовані на досягнення справжнього синтезу реалістичного мистецтва».
- «Художній твір є завжди до певної міри протест на користь чи проти когось чи чогось».
- «Приберіть геть усі п'ятаки мідних правд. Залиште тільки чисте золото правди».
- «Кіно – це пластичне, найбільш образне, поетичне бачення».
- «Я ніколи не був боягузом у творчості, але завжди несучи в собі страх до роботи і неспокій. З ними я не розлучуся, поки житиму».

Запитання до бесіди:

1. Які з наведених висловів, на вашу думку, найбільше відповідають характерові Довженка?
2. Як ви оцінюєте життєве і мистецьке кредо митця?
3. Який вислів ви обрали б для себе як девіз у житті?
4. З поданих висловів виберіть такі, що відображають погляд на роль майстра слова у житті суспільства.
5. З поданих висловів виберіть такі, що відображають погляди Довженка на людину та смисл її життя.

Улюблені письменники. М. Гоголь, Т. Шевченко, О. Пушкін – «духовні витязі великого митця». Ніколи не розлучався з томиком М. Гоголя. «Тарас Бульба» – улюблений літературний твір і персонаж. Митець мріяв екранізувати повість.

Запитання до бесіди:

1. Що імпонувало Довженкові як митцеві і людині у героєві Гоголівського твору?
2. Чи поділяєте ви захоплення Олександра Довженка «духовними витязями слов'янства»?
3. Які ваші улюблені митці слова?

Улюблені заняття й природні обдарування. Його пристрасть — усе перебудувати, поліпшувати, вдосконалювати. Любив креслення і малювання. Здібний карикатурист, прекрасний декламатор. Мав хист до перевтілення в літературний образ. Цікавився малярством, зокрема живописом та графікою. Час від часу писав автопортрети, портрети, пейзажі. Це олійні портрети Григорія Петровського і Василя Еллана-Блакитного, графічні портрети В. Сосюри, М. Йогансена, П. Тичини, В. Поліщука, І. Дніпровського. На Одеській кінофабриці мрів «робити комедії – веселі й дошкульні», вважаючи себе покликаним до сміху. Найбільше захоплення в житті – кіно, у цьому найяскравіше проявився геній «українського Мікеланджело».

Обожнював природу. Його завжди хвилювали птиці у вечірньому небі.

На робочому столі у московській квартирі завжди стояв букет із свіжих квітів.

Власноруч посадив сад біля кіностудій у Києві і Москві (пустир біля цих будинків його дратував).

«Понад усе любив лаврські схили, з яких було видно чернігівські землі». У побуті виявлялася тонка культура і вишукана естетичність.

Запитання до бесіди:

1. Яке хобі Олександра Довженка вам імпонує?
2. Що свідчить про естетизм і вишуканість письменника у побуті?
3. У чому виявилася творча натура митця?
4. Порівняйте хобі і кредо Довженка, знайдіть спільне.

Улюблені види мистецтва та митці

Театр

Захоплювався блискучою грою Марії Заньковецької, творчістю режисера Леся Курбаса та його театру «Березіль».

Живопис

Цінував творчість Анатолія Петрицького.

Фольклор

Безмежно любив народні пісні, колядки з материного голосу (до старості вона зберегла чудовий слух і голос).

Індивідуальні випереджальні завдання проблемно-пошукового характеру, які учні презентують на уроці:

1. З'ясуйте, що приваблювало Довженка у творчості театру «Березіль».
2. Дослідіть, чому саме мистецтво А. Петрицького цінував Довженко.
3. Проаналізуйте пісні, записані письменником з голосу матері за тематикою. Запишіть вислови О. Довженка про народну пісню (з «Щоденника» та листів), прокоментуйте.

Отже, вивчаючи життєпис митця через призму його естетичних уподобань, поглядів, кредо, ми не тільки даємо певні знання, а й про розширюємо коло мистецьких зацікавлень учнів, сприяємо формуванню їхніх смаків та уподобань, особистісних

моральних якостей, розвиваємо образне та логічне мислення, вміння аналізувати, узагальнювати, зіставляти пропонований у таблиці матеріал й у процесі мислительної діяльності викликаємо співпереживання і почуття естетичного задоволення, спонукаємо до виконання пошукових та дослідницьких завдань, налаштовуємо на діалог з письменником.

Література

1. Довженко О. Господи, пошли мені сили: Щоденник, кіноповіді, оповідання, фольклорні записи, листи, документи. / Упоряд. Р. М. Корогодського. – Харків: Фоліо, 1994. - 655с.
2. Олександр Довженко вчора і сьогодні. Образ дисидента. Збірник матеріалів. – Луцьк: ВМА «Герен», 2007. – 240с.
3. Довженко О. Твори в п'яти томах. Т.5. – К.: Дніпро, 1966. – 243с.
4. Коваленко М., Мішурін О. З Довженкової криниці: спогади і статті. - К., 1984. - 345с.
5. Наукові основи методики літератури. Навчально-методичний посібник / За редакцією доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента АПН України Н. Й. Волошиної. – К.: Ленвіт, 2002. – 344с.
6. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Ленвіт, 2000. – 384с.

Резюме

В статтє речь идєт об особенностях изучения биографии Александра Довженко в школе с помощью авторской таблицы «Эстетические вкусы украинских писателей». Автор предлагает разные формы, методы, приемы работы на уроке. Таблица используется как учебный информационный материал, как наглядность, а также как вспомогательное средство для выполнения исследовательских и проблемно-поисковых заданий.

Ключевые слова. Изучение личности писателя, характер, кредо, сфера деятельности.

Resume

*In the the features of study of biography of Alexander **Dovzhenko** at is consoles school by an author **table** «Aesthetically tastes of the Ukrainian writers». An author offers different **forms**, **methods**, **receptions** of work on a lesson. A **table** is used as educational informative **material**, as **evident**, and also as **auxiliary mean** for implementation of research and problem-searching tasks.*

*Keywords. Study of **personality** of writer, **character**, **credo**, **sphere** of activity.*